

Въведение

В един прекрасен пролетен ден на 1523 година Якоб Фугер – banker от германския град Аугсбург, нарежда да му доведат писар и диктува известие за събиране на вземанията. Негов клиент е изостанал драстично с изплащането на заема си. Дългогодишната снизходителност на Фугер е приключила, търпението му се е изчерпало.

Фугер пише непрекъснато подобни известия за събиране на вземанията. Но писмото от 1523 година е по-особено – адресирано е не до едва свързващ двата края търговец на кожи или до изчерпал парите си в брой вносител на подправки, а до Карл V, най-могъщия мъж на планетата. Карл има 81 една титли, сред които император на Свещената Римска империя, крал на Испания, крал на Неапол, крал на Йерусалим, херцог на Бургундия и повелител на Азия и Африка. Той управлява най-голямата империя от времето на Древния Рим, простираща се не само през цяла Европа, но и отвъд Атлантическия океан, до Мексико и Перу. Това е първата империя в историята на човечеството, в която слънцето никога не залязва. Когато папата му се противопоставя, Карл опустошава Рим. Когато Франция въстава срещу него, той взема краля ѝ в плен. Хората смятат Карл за божество и се опитват да го докоснат, убедени, че той притежава силата да изцелява. Той самият е законът и е над всички други закони, а според един имперски съветник е Божият заместник на земята!

Якоб Фугер е внук на селянин и въобще човек, когото Карл безпроблемно би могъл да върже на дибата¹ за подобно безочие. Затова сигурно се е изненадал значително, че Фугер не само се обръща към него като към равен, но задълбочава обидата, като му напомня на кого дължи успехите си. „Добре известно е, че без мен Ваше величество можеше и да не придобие имперската корона – пише Фугер. – Затова ще заповядаме парите, които съм ви дал в заем, плюс лихвата върху тях да бъдат изчислени и сумата да ми бъде изплатена без по-нататъшно забавяне!“

Хората стават богати, като забелязват възможности, въвеждат нови технологии или надхитряват опонентите си по време на преговори. И Фугер прави това, но притежава едно допълнително качество, което го издига на съвсем друго ниво. Както подсказва писмото до император Карл V, на този човек определено му стиска. В редките моменти на размисъл Фугер споделя, че няма никакъв проблем със съня, защото вечер слага настрани ежедневните проблеми така, както съблича дрехите си. Фугер се извисява поне с десетина сантиметра над средностатистическия човек от онова време, а най-прочутият му портрет – онзи от Дюрер го показва като мъж със спокоен, твърд поглед, излъчващ абсолютно самообладание. Хладнокръвието и самоувереността му позволяват да изпепелява с този поглед владетели, да понася съсипващи количества дълг и да бъбри жизнерадостно, дори когато го грози банкрут. Самообладанието е много съществено качество по онова време, защото в никоя друга епоха бизнесът не е така опасен и рискован, както през XVI век. Измамниците получават горещ ръжен върху бузата и остават с по една ръка. Мошениците гният в затвора за длъжници. Хлебарите, изловени в подмяна на съставките на хляба с поевтини, са влачени за назидание през града като посмешнице за тълпите или са потапяни в градските корита. Най-жестока е съдбата на онези, които дават заеми. Свещениците неуморно повтарят на енорияшите си, че заемодателите, които Църквата нарича лихвари, се пекаат в ада. За да го докажат, понякога разкопават гробовете на предполагаеми лихвари и сочат назидателно червеите, личинките и мухите, които се гощават с разлагащата се плът. „Знайно е, че подобна съдба сполита създанията, които са съучастници на Сатаната –

¹ Уред за мъчение. – Б. р.

изтъкват те. – Тогава какво по-добро доказателство, че лихварите са съучастници на дявола?“

Като се имат предвид последиците от един банкрут, истинско чудо е, че Якоб Фугер успява да стигне толкова високо. Можел е да се оттегли в провинцията и подобно на някои от своите клиенти да се отдаде на лов, жени и пиршества, при които просто за забавление от пайовете изскачат джуджета. Впрочем някои от неговите наследници правят точно това. Но той иска да види докъде би могъл да стигне, дори и това да означава да изложи на риск свободата си и непорочната си душа. Притежава прекрасната дарба да пресява всичко през ситото на здравия разум, с което успокоява съвестта си. Наясно е, че хората не намират поведението му „нито за християнско, нито за братско“. Знае, че враговете му го наричат лихвар и евреин и твърдят, че е прокълнат. Но той отблъсква всички атаки срещу себе си със силата на логиката. Изтъква, че Господ Бог сигурно е искал от него да прави пари, в противен случай не би му дал подобна дарба за това. „Мнозина на този свят се отнасят враждебно към мен – пише Фугер. – Казват, че съм богат. Но аз съм богат по Божията милост, без вреда за никого.“ (Strieder 1966:171)²

Когато казва, че Карл V никога не би могъл да стане император без него, Якоб Фугер изобщо не преувеличава. Защото той не само плаща подкупите, осигурили издигането на императора, но и финансира дядото на Карл, с което вади неговата фамилия – Хабсбургите, от периферията на европейската политика, за да ги постави в центъра. Фугер оставя своя отпечатък в историята и по други начини. Събужда търговията от средновековната ѝ дрямка, като убеждава папата да вдигне забраната над заемането на пари. Помага за спасението на свободното предприемачество от преждевременната му кончина, като финансира армията, която печели Германската селска война – първият голям сблъсък между капитализма и комунизма. Пречупва гръбнака на Ханзата – най-могъщата европейска търговска организация преди Фугер. Инициира сенчестата финансова схема, която неумишлено провокира Лутер да напише своите 95 тезиса – документът, който дръпва спусъка на Реформацията – онова разтърсващо събитие, разцепило на две европейските християни. Най-вероятно отново той е финансирал обиколката на Магелан на земното кълбо. В по-ежедневен план той е един от първите бизнесмени северно от Алпите, които използват двустранното счетоводство, и първият, който обобщава резултатите от множество счетоводни операции в един-единствен финансов документ – истински пробив, който му позволява да обхване финансовата си империя само с един поглед и винаги да е наясно какво точно става. Той е първият, който изпраща одитори да проверяват дъщерните клонове. А създадената от него новинарска служба, която му дава неவிжданo информационно предимство пред конкуренти и клиенти, му печели бележка под черта в историята на журналистиката. Поради всички тези причини е напълно справедливо да наречем Якоб Фугер най-влиятелния бизнесмен на всички времена.

Фугер променя историята, защото живее в епоха, когато за първи път парите решават изхода от войните, а оттам определят политиката. А Фугер има пари. Живее в дворец и притежава отбрани замъци. След като купува аристократичната си титла, господства над достатъчно феодални владения, за да впише името си и на картата. Притежава умопомрачителна огърлица, която по-късно украсява врата на кралица Елизабет I. Когато през 1525 година умира, богатството му възлиза на съвсем малко под 2% от brutния вътрешен продукт на цяла Европа. Даже Джон. Д. Рокфелер не би могъл да се похвали с подобно състояние. Якоб Фугер е първият документиран милионер. Поколения преди него Медичите също са имали много пари, но в техните счетоводни тефтери се виждат суми с не повече от пет цифри, макар и да търгуват във валути със стойност, приблизително равна на онези, с които оперира Фугер.

² Авторът при написване на книгата е използвал богата библиография, поместена в края на книгата. Посочва откъде е цитатът само където е преценявал, като за ваше улеснение тези негови бележки са непосредствено след цитата в скоби, за разлика от оригинала, където бяха също в края на книгата. – Б. р.

Фугер натрупва състоянието си в рудодобива и банковото дело, но освен това търгува с платове, подправки, скъпоценни камъни и свети реликви като кости на мъченици и трески от кръста на Христос. За известен период от време държи монопола над търговията с гуаякум – кора от едно бразилско дърво – бакаутово дърво, за която се смятало, че лекува сифилис. Сече папски монети и финансира първия полк швейцарски гвардейци на папата. Други също се опитват да играят играта на Фугер, най-вече неговият съсед от Аугсбург, Амброзиус Хохщетер. Но докато преди смъртта си Фугер е на върха на богатството и платежоспособността си, Хохщетер – родоначалникът на банкирането за масите, претърпява жесток банкрут и умира в затвора.

Якоб Фугер започва кариерата си като най-обикновен гражданин – най-ниското стъпало в европейската кастова система. Ако забравел да се поклони пред барон или да се дръпне от пътя на рицар по оживена улица, рискувал да бъде покосен от меч. Но обикновеният му произход не бил никаква пречка – всички бизнесмени произлизали от простолудието, а семейството на Фугер било достатъчно богато, за да му купи всички предимства. Семейство Фугер очевидно притежавало дарба за търговия с текстил, защото архивите сочат, че те били сред най-големите данъкоплатци в града. Не че минава без трудности. Башата на Фугер умира, когато Якоб е на десет години. Без силната си и изобретателна майка той може би е нямало да стигне доникъде. Друго препятствие е мястото му на раждане в поредицата на неговите братя – той е седми от седем момчета, позиция, която по-скоро би го пратила в манастир, отколкото в бизнеса. Притежава недостатъци на характера като всички останали. Упорит, егоист, двуличен и понякога жесток. Веднъж изпраща семейството на един адютант в приют, след като лейтенантът умира, а Фугер отказва да опрости заема на наследниците му. Но поне един от тези свои недостатъци той успява да обърне в предимство – склонността да разтръбява постиженията си. Хвалбите му се превръщат в отлична реклама – като уведомява гостите си колко му е струвал погребалният параклис или колко пари би могъл да извади на мига, за да даде заем, той на практика огласява способността си да направи за своите клиенти повече, отколкото другите банкери.

Обратната страна на славата е ненавистта. През по-голямата част от живота си Фугер е преследван от врагове, а кариерата му се развива като видеоигра. Атакуват го както челно, така и по фланговете, контрират издигането му сред света на властта и парите с все по-трудни предизвикателства. Лутер мечтае да доведе до банкрут него и семейството му, като заявява, че иска „да натъпче нещо в устата на всичките Фугер“. Улрих фон Хутен – рицар и най-прочутият германски писател от онова време, копнее да го убие. Но Фугер успява да оцелее след всяко нападение и да трупа все повече и повече точки в своя полза.

Дали успехът го е направил щастлив? Вероятно не – или поне не и от конвенционална гледна точка. Той почти няма приятели, има само съдружници. Единственото му дете е незаконно. Племенниците му, на които оставя империята си, го разочароват. Докато е на смъртно легло, около него няма никого друго освен платените гледачи, а съпругата му е с любовника си. И все пак по неговите лични критерии той се счита за преуспял. Комфортът и щастието никога не са били негова цел. Целта му е да трупа пари, колкото може повече, до края на живота си. Преди да почине, той сам съчинява епитафията си и въобще не се свени. Тази епитафия е едно безсрамно заявление на егоизма, каквото би било невъзможно само поколение по-рано, преди ренесансовата философия на индивидуализма да залее германските земи, преди дните, когато даже автопортретът – форма на изкуството, която Дюрер създава по времето на Фугер – се счита за безнадеждно егоистичен и противоречащ на социалните норми.

КЪМ БОГ, ВСЕМОГЪЩИЯ И ДОБРИЯ! Якоб Фугер от Аугсбург, венец на своята класа и своята страна, имперски съветник при Максимилиан I и Карл V, несравним в придобиването на изключително богатство, несравним с либералността си, с чистотата

на живота си и с величието на душата си – тъй щото беше несравним с никого приживе, значи и след смъртта си да не бъде броен сред мъртвите! (Strieder 1966:25)

Днес Якоб Фугер е по-известен с филантропската си дейност, особено с изградения от него жилищен комплекс за бедни работници „Фугерай“ в Аугсбург, отколкото с това, че е „несравним в придобиването на изключително богатство“. „Фугерай“ е все още действащ комплекс и основна туристическа забележителност на града благодарение на инвестицията, която Фугер е направил преди пет столетия. Но наследството на Фугер не се изчерпва с това. С делата си той променя историята много по-осезаемо, отколкото повечето монарси, революционери, пророци и поети, а методите му на работа осветяват пътя на поколения капиталисти. Много лесно е да видим Якоб Фугер като съвременна фигура. Дълбоко в себе си той е бил агресивен бизнесмен, опитващ се да печели колкото е възможно повече пари и безсрамно да не подбира средствата за постигането на тази своя цел. (по Pölnitz 1949: 465) Преследва най-големите възможности. Печели благоволенieto на политиците. Използва парите си, за да пренапише обществените правила в своя полза. Обгражда се с адвокати и счетоводители. Поддържа нивото си чрез информация. Днес страниците на финансовата преса са пълни с лицата на милиардери със същия ненаситен апетит като Якоб Фугер. Но той е човекът, положил началото. Той е първият модерен бизнесмен в смисъл на първия, който безскрупулно преследва богатството заради самото богатство и без никакъв страх, че ще бъде прокълнат. За да разберем нашата съвременна финансова система и как сме стигнали до нея, би било полезно първо да се запознаем с живота на Якоб Фугер.